

A
Kiskőrösi Szlovák Tájház

Slovenský národnostný
pamiatkový dom u Kiskőrösi

A KISKŐRÖSI SZLOVÁK TÁJHÁZ
SLOVENSKÝ NÁRODNOSTNY PAMIATKOVÝ DOM
U KISKŐRÖSI

(Kiállítás-vezető)

(Vedúci výstavy)

Írta, szerkesztette és a fényképeket készítette

BÁRTH JÁNOS

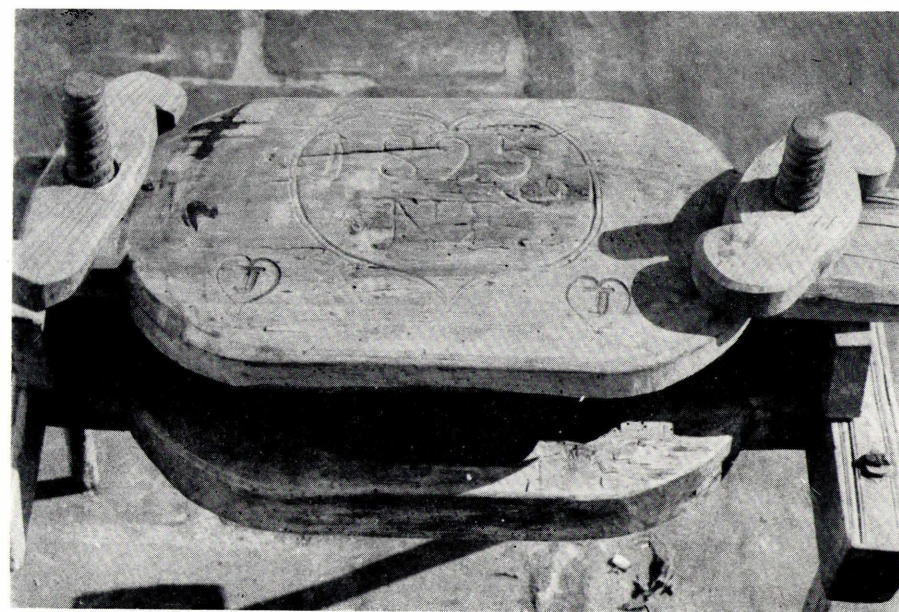
Napísal, zastavil, fotografoval

JÁNOS BÁRTH

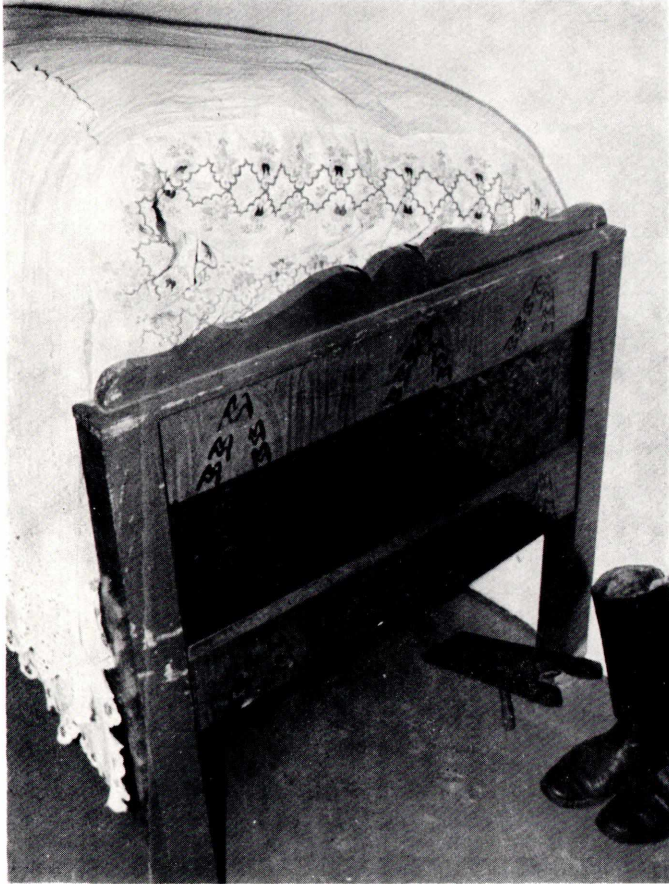
A kiskőrösi Városi Tanács kiadása

Vydala: Mestská rada u Kiskőrösi

**Kiskőrös
1977**

Felelős kiadó: Dr. Oláh Pál
2000 db 77773 Petőfi Nyomda Kalocsa

Kiskőrös a Duna-Tisza köze legfiatalabb városa. Mai városi rangját 1973. jan. 1-én kapta. A település azonban több évszázados múltra tekint vissza.

A középkori Kőrös faluról kevés emlék maradt az utókorra. A török uralom időszakában elpusztult, miként a környező többi helység.

Az újkori Kiskőrös alapjait 1718-ban vetették meg, amikor a Wattay földesúri család telepeseket hozatott ide az akkori Magyarország felföldi vármegyéiből. Az első települőköt további rajok követték. Az ideköltözők többsége evangélikus szlovák volt. Az elmúlt negyven évezred alatt azonban a magyarsággal való folyamatos érintkezés és ötvöződés következtében a kiskőrösi szlovák telepesek utódai nagyrészt magyarokká váltak. Napjainkban már csak az idősebb nemzedék beszéli a szlovák nyelvet.

Kiskőrös 1785-ben mezővárosi rangot kapott. A XIX. század második felében, a közigazgatási átrendezések következtében nagyközség lett. Lakóinak többsége a XVIII—XIX. században szántóföldi növénytermesztéssel, állattartással és szőlőműveléssel foglalkozott. A XX. század közepére a kiskőrösiek legfőbb és legjellemzőbb kereseti forrása a szőlő- és gyümölcsstermesztés lett.

A Szent István u. 23 sz. alatt álló régi parasztházat 1976—77-ben alakította Szlovák Tájházzá a Kiskőrösi Városi Tanács. Az épület korát pontosan nem ismerjük. A szobai mestergerenda oldalán 1839-es évszám olvasható. A házat többször átalakították, modernizálták. A tájházzá alakítás során vissza kellett állítani a századforduló körüli állapotot. Így pl. rekonstruálni kellett a szabadkéményes konyhát.

A Szlovák Tájház berendezése egy XX. század eleji kiskőrösi szlovák középparaszt tárgyi világát tárja a látogató elé. A ház külső formája, beosztása és berendezése jól mutatja, hogy a Kiskőrösre települt szlovákság mennyire részese lett a magyar Alföld népi ház- és lakáskultúrájának. Az épületen és a benne lévő tárgyakon a földrajzi meghatározottság dominál és egyes darabokon a díszítés módja utal csak a létrehozók nyelvi különállására.

A Szlovák Tájház telkén egy lakóépület, egy nyári konyha, egy gémeskút és néhány gazdasági mellékeépület áll. Az épületek falának alsó részén, a gerendákon, valamint a házbeli ajtó-

kon és ablakokon azonnal feltűnik a kék színű festés, amelyet nagyon kedveltek a kiskőrösiek.

A náddal fedett, deszkahomlokzatú főépület konyhából, első szobából, hátsó szobából, kamrából és istállóból áll.

A konyha két részre tagolódik: az előszoba szerepű pitvarra és a kéményaljára. A szabadkémény alá színes tányérokka díszített szögletes pitvarnyílás alatt jutunk be. Itt láthatjuk a tüzelőpadkát főzőedényekkel, katlannal és a szobai kemence szájával. A másik oldalon lévő padka fölött a régi konyha legfontosabb edényei és eszközei sorakoznak.

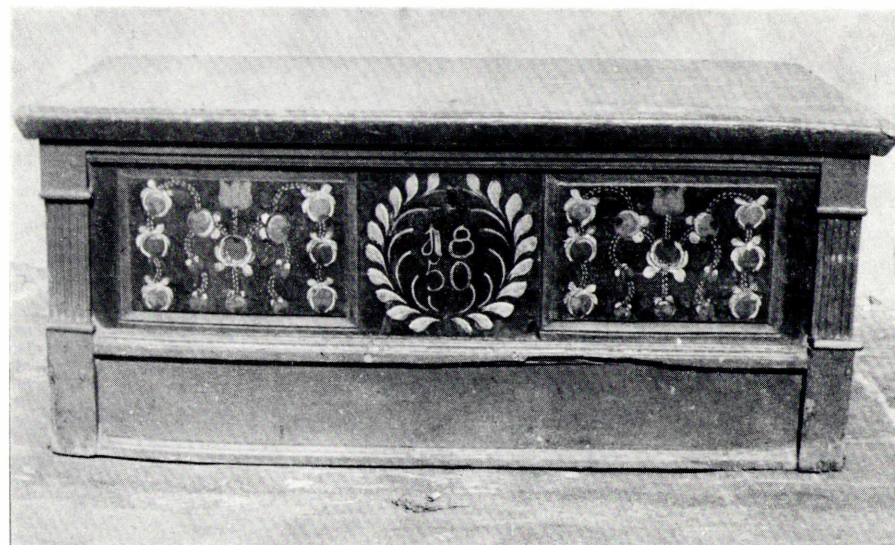
Az első szoba jellegzetesen asszimetrikus, vagyis sarkos elrendezésű. A bejárati ajtótól jobbra eső sarokban találjuk a sárkemencét ülőpadkával. Vele átellenben kétrészes festett sarokpad áll asztallal. A másik két sarokban ágyak láthatók. Az első ágy ágyneműje fehér lyukhímzéssel, a hátsó ágyé színes lapshímzéssel díszített. Az ágynemű színes hímzése a századforduló korabeli kalocsai hímzésekkel mutat hasonlóságot. Elöl a mestergerenda alatt áll a sublót, rajta a szokásos apróságokkal. Fölötte függ a tükör. Az első ágy és kemence közé egy 1850-ből származó festett láda került. A szoba udvarfelőli falában pedig egy szépen festett téka látható, amelyben imakönyveket, gyógyszerzet, családi iratokat stb. tartottak valamikor. A fehér falakon régi kiskőrösi családi képek függenek.

A tájház berendezői a hátsó szobát nem hagyományos lakószobaként rendezték be, hanem egy olyan kiállítást helyeztek el itt, amely felvillantja a kiskőrösiek néprajzi képét. A vitrinekben a kiskőrösi szlovákok imakönyvei és vallásos olvasmányai, valamint képfestőminták, női főkötők, hímzéses ruhadarabok, fafaragások, illetve szépen formált paraszti használati eszközök láthatók. A felöltöttetett bábúk egy kiskőrösi legényt, egy lányt és egy asszonyt jelenítenek meg.

A kamrában a háztartás és gazdálkodás néhány jellemző eszköze kapott helyet. Különösen figyelemre méltó az 1825-ből való évszámú sajtprés.

Az istálló vegyes használatú. Bal oldalán lovak, jobb oldalán szarvasmarhák álltak. A jobb sarokban lévő „ágyon” a család valamelyik férfitagja vagy béreslegény aludt egykor.

Az udvaron álló nyári konyha a főépületnél jóval későbbi építési periódus terméke. Ezért nem készült benne kiállítás, hanem ma a tájház gondnokának szolgálati helyeként használatos.

Kiskőrös je najmladším mestom oblasti medzi Dunajom a Tisou. Dnesné postavenie obdržalo 1. jan. 1973. Ako osada ale má za sebou viac storočnú minulosť.

Stredoveká dedina Kiskőrös zanechala málo pamiatok na ďalšie pokolenia. Počas panovania Turkov osada bola tak isto spustosená, ako obce okolia.

Základy novovekého Kiskőrös — u boli zložené roku 1718, keď sl'achzická rodina Wattay dala dosikovať kolonistov zo severných stolíc Uhorska na svoje tunajšie majetky. Prvých kolonistov sledovali ďalšie roje. Boli to väčšinou evanjelické slovenské rodiny. Počas stori minulého tisícročia ale následkom nadviazania stykov, ba spoluzitím s Mad'armi, potomnovia kolonistov Slovákov stali sa väčšinou Mad'armi. V nasej dobe medzi sebou hovorí už len starsie pokolenie slovensky.

Roku 1785. obdržal Kiskőrös titul pol'nohospodárskeho mesta. V druhej polovici XIX. storočia preskupením štátnej správy sa Kiskőrös stal veľ'koobcou. Prevažná väčšina obyvateľ'stva v XVIII—XIX. storočí sa zaoberala pestovaním pol'nohospodárskych rastlín, chovom dobytky a pestovaním vinica. Na stred XX. storočia charakterickým prameňom zárobku kiskőrösanov sa stalo pestovanie vinica a ovocia.

Starý sedliacky dom, ležiaci v ulici Szent István, pod číslom 23, kiskőrösská Mestská rada dala pebudovať na slovenský národnostný pamiatkový dom roku 1976—77. Presná doba budovy je neznáma. V izbe naboku mesgerendy (**mesternicivisgerendy**) bolo síce vrocenie o stavbe domu, sú ale citateľné iba prvé dve číslice: 1839. Dom bol viackrát prerobený, modernizovaný. Počas prestavby na slovenský národnostný pamiatkový dom bolo nutné vrátiť tvar stavby v prelome storočia. Takto napríklad došlo k rekonštrukcii ohniska s kochom v pitvore.

Zariadenie slovenského národnostného pamiatkového domu predložil návštevníkom bydlisko slovenského stredosedliaka XX. storočia. Zovnajšok a zadelenie stav by zariadenie bytu odzrkadľuje ze na Kiskőrös presídlení slovenskí kolonisti sa stali úplnými spolnúčastníkmi mad'arskej ľudovej domovej a bytovej

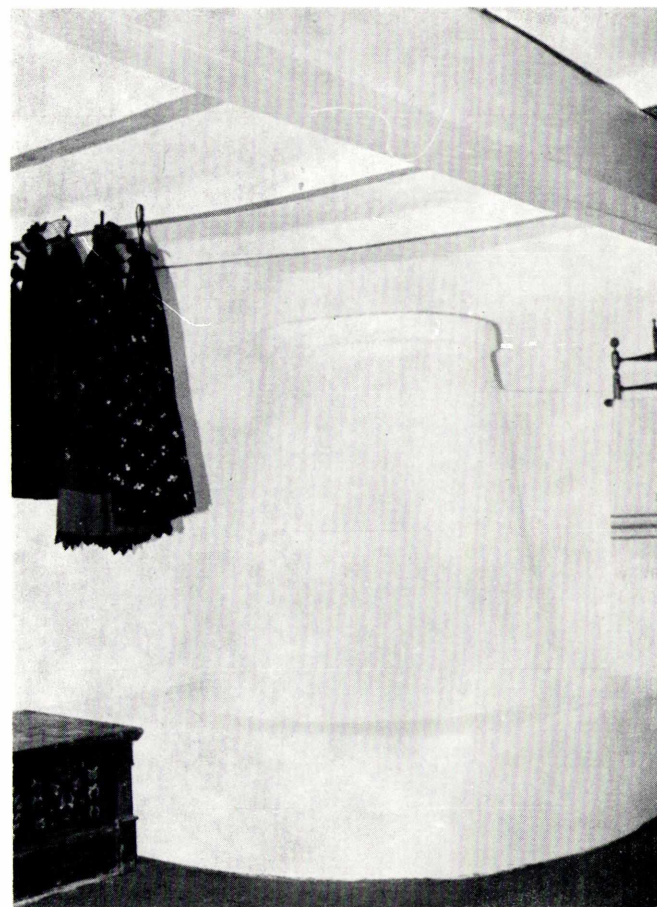
kultúry Dolnej zeme. Na budove a v jej zariadení je **domi-**
nansom zemepisné určenie, a na jednotných kusoch iba spôsob
ozdoby odvoláva len na rozvojenie tvoriteľov.

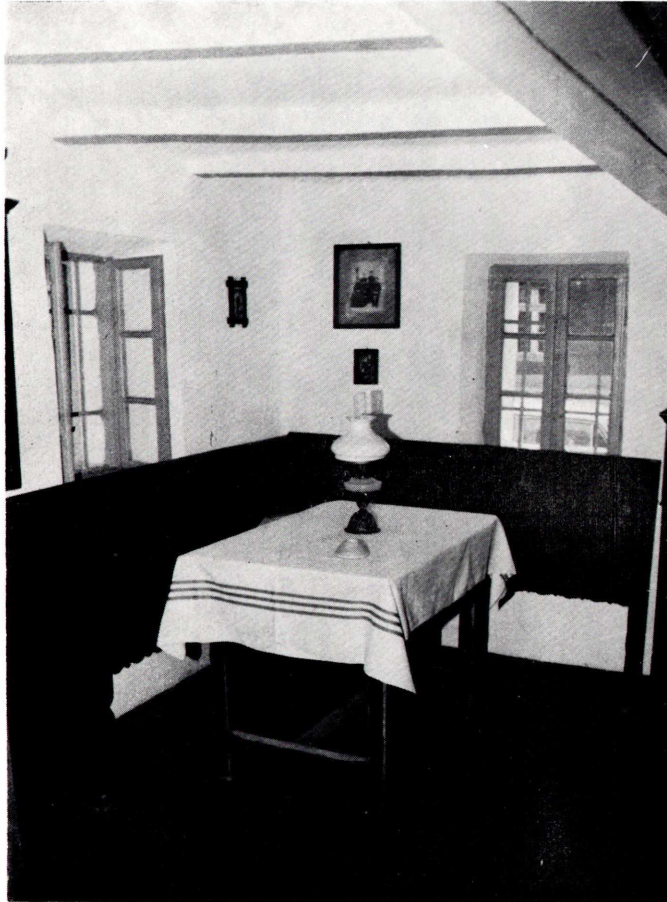
Na pozemku slovenského národnostného pamiatkového
domu stojí jeden obytný dom, jedna letná kuchyna, jedna stud-
ná s vahadlom, a niekoľko hospodárskych vedľajších stavieb.
Na spodu múrov, na trámoch (**hradách**) takisto na dverách bytu
a na oknách je nám ihneď nápadné modré barvenie, ktoré bolo
oblúbeným u Kiskőrösanov.

Trstinou krytá hlavná budova má priečelie z dosák a deli
sa na kuchyňu (**pitvor**), prednú izbu (**vel'ká chiza**), zadnú izbu
(**malá chiza**), komoru (**komora**) a mastal (**stajna**).

Kuchyňa sa delí na dve časti: na pitvor (**pitvor**) úlohou
predizby, a na ohnisko s kochom (**pod kochom**). Do Pod koch
ohniska sa dostaneme pestrými taniermi ozdobeným hranatým
pitvorovým otvorom. Tu vidíme kozub (**patka**) s kuchinským
riadom, kotlom (**katlanka**) a s otvorom (**celust'ou**) murovaných
kachyel izby. Nad múrikom (**lavicky**) druhej strany nasledujú
rad-radom najpotrebnejšie nádoby a násroje starej kuchyne.

Prvá izba je typicky asymetrická, totiž je uroonaná uhol'-
náto. Vprávo od vchodu v kúte najdeme z hliny murovanú pec
s múrikom na sedenie. Naproti stojí dvojdielna maľovaná lavica
(**lavica**) a stôl (**stol**). V druhých dvoch kútoch sú postele (**postel'**).
Obliečky prvej postele sú ozdobené bielou dierkovou výsivkou,
a zadnej barevným plochým stehom. Barevná výsivka postel'-
nej bielizne sa podobá kalocskym motívom prelome storočia.
Vpredu pod mesgerendou (**hrada**) stojí sublót (**sublat**) na nom
obvyklé drobnosti. Nad ním visi zrkadlo. Medzi prvú postel' a
murovanú pec sa dostala maľovaná truhla na saty ktorá podrád-
za z roku 1850. Na stene izby od dvora je zavesená pekne
maľovaná malá kasnička (**rámik**) v ktorej sa držali kedysi mot-
litebné kniky lieky, rodinné spisy. Na bielych stenách sú na-
vesané kiskőröské rodinné fotografie z dávnych casov. Zari-
aditelia slovenského národnostného pamiatkového domu zadni

izbu náročky nezariadili ako tradicnú obývačku, lež umiestnili tu takú výstavu, ktorá sa snazi návštevníkom zobrakniť národopisné tradície kiskörösanov.

Vo vitrinách sú umiestnené modlitebné kniky, Transciusy a iné nábožné kniky kisköröských Slovákov, taktiez vzorky modrotlacové cepce žien, vysívané súciastky odevu vyrezávané predmety vlastne rôzne povabne vyformované vo sedliackom živote používané nástroje. Do kroja oblečené báby zosobnujú kisköröského mládenca (**mládeneč**) jedno dievča (**dievka**) a jednu ženu (**zena**).

V komore dostali mesto rôzne nástroje domácnosti a hospodárenia. Zolást je pozoruhodný preš (**lis**) na syr z roku 1825.

Funkcia mastale je miesaná. Na ľavej strane kone, na pravej kravy stáli. Na „posteli“ v pravom kúte kedysi spával dak-tory člen rodiny, alebo paholok.

Letná kuchýna (**lacika**) na dvore je hodne neskorším stavbným, vytvorom, než budova hlavná. Preto tam žiadnej výstavy není, táto budova je slúžobnou miestnosťou spávcu slovenskeho národnostného pamiatkového domu.

